

Poruchynsky Volodymyr. Theoretical Basis Settling of Population. Essence of the systems of settling apart and settlements is considered in the article. Basic concepts and terms of the system of settling apart are exposed. Their analysis and systematization is carried out. A chart is offered concept-terminology in which the local are represented a vehicle, regional and national hierarchical even systems of settling apart, and also domestic, production, labour, attendant and transport types of connections, which are characterize the systems of settling apart. In the cut of different hierarchical levels the features of forming of the systems of settling apart are rotined in Ukraine. The basic methods of systematization of network of settlements are indicated.

Key words: settling of population, system of settling, settlement, hierarchic levels, connections.

Стаття надійшла до редколегії
16.10.2014 р.

УДК 332.142.4

**Алла Потапова
Оксана Гоць**

Характеристика трудового потенціалу Волинської області

Розкрито сутність понять «трудоий потенціал», «трудоий потенціал регіону». Схарактеризовано якісні та кількісні показники трудового потенціалу регіону. Досліджено внесок вітчизняних і зарубіжних учених щодо визначення цих понять. Узагальнено наукові підходи та науково-методичні основи вивчення трудового потенціалу регіону. Розглянуто особливості забезпечення трудовими ресурсами Волинської області загалом та її окремих регіонів. Проаналізовано тенденції зміни трудового потенціалу області за 2009–2014 рр. Виявлено проблеми раціонального використання трудового потенціалу області та способи їх подолання. Запропоновано способи щодо нарощування трудового потенціалу Волинської області та окреслено шляхи подальшого дослідження цього поняття.

Ключові слова: регіон, трудоий потенціал, трудові ресурси, населення, працездатне населення.

Постановка наукової проблеми та її значення. Однією з умов соціально-економічного розвитку країни, регіону, області є ефективне використання трудового потенціалу, одного з найважливіших економічних показників. Без людини, її праці неможливо створити жодні суспільні, економічні та інші блага. Якісне використання трудового потенціалу забезпечує сталий економічний розвиток регіону та сприяє підвищенню соціальної стабільності суспільства.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Стан та розвиток суспільства значною мірою визначається кількісним та якісним складом населення. Частиною населення та фактором економічного розвитку суспільства є людські ресурси, але таке визначення використовують переважно зарубіжні науковці. В Україні більш поширене поняття «трудоий потенціал».

Поняття «трудоий потенціал» з'явилося в економічній науці та засобах масової інформації в 70-ті рр., а в науковий обіг увійшло у 80-ті рр. ХХ ст. [6]. Методологічна база дослідження трудового потенціалу була закладена ще у творах представників класичної політекономії А. Смітта, Д. Рікардо. Глибоке вивчення природи праці здійснив у своїх роботах К. Маркс, що дало змогу йому розвинути трудову теорію вартості [1]. Цією проблематикою займалися зарубіжні вчені ХХ ст. У напрямі створення концепції людського капіталу найбільше визнання отримали роботи Р. Беккера, Я. Мінсера, Т. Шульца. Інтерес до проблем трудового потенціалу значно збільшився в контексті сучасних світових економічних трансформацій. У розробленні теоретико-методологічних та прикладних аспектів цієї проблеми вагомий внесок належить таким відомим вітчизняним ученим, як О. Амоша, С. Бандур, Д. Богиня, В. Врублевський, О. Грішнова, Б. Данилишин, М. Долішній, Т. Заяць, С. Злупко, Т. Кір'ян, А. Колот, В. Куценко, Е. Лібанова, О. Новікова, В. Онікієнко, В. Приймак, С. Пирожков, М. Семикіна, А. Чухно, Л. Шаульська та ін.

Досліджували теоретичні засади становлення і функціонування трудового потенціалу та його регіональних аспектів українські вчені. В. Лич аналізував взаємозв'язок трудового потенціалу й ринку праці, А. Криклій досліджував проблеми формування трудового потенціалу, С. Гринкевич та

3. Варналій розглядали питання кількісного оцінювання трудового потенціалу. Порівняльний аналіз основних якісних характеристик трудового потенціалу проведено в роботах О. Михайленко. Передумови формування та використання трудового потенціалу як складової частини економічного потенціалу України досліджено в розвідках О. Сем'ян. У працях А. Михайлюк досліджено якісні показники трудового потенціалу. Окремі аспекти трудового потенціалу аналізували такі науковці, як І. Бажан, В. Щербак, Н. Слівінська, Т. Перехрест та ін. [2].

Г. Осовська та О. Крушельницька вважають, що трудовий потенціал – це сукупність працездатного населення з урахуванням інтелектуального розвитку, знань, умінь, досвіду, духовних цінностей, звичаїв, традицій, переконань і патріотизму [4].

За В. Васильченко, трудовий потенціал – це наявна й можлива в майбутньому кількість і якість праці, якою володіє суспільство, колектив організації, індивід при реальному рівні розвитку науки й техніки й котра визначається чисельністю працездатного населення, його професійно-освітнім рівнем.

М. В. Семікіна визначає трудовий потенціал регіону як комплексну категорію, яка відображає інтегральну сукупність властивостей та можливостей працівників підприємств та організацій регіону продуктивно реалізувати і розвивати у праці свої здібності, знання, досвід і професіоналізм для створення конкурентоспроможної продукції (робіт, послуг) і задоволення пріоритетних потреб [9].

Досліджували трудовий потенціал такі науковці Волині, як Л. М. Черчик, В. І. Поручинський, С. О. Пугач, Г. С. Голуб та ін. Л. М. Черчик досліджувала чинники формування трудового потенціалу регіону (Волинської області) та коефіцієнтну методичку оцінки трудового потенціалу [6]. В. І. Поручинський приділяє значну увагу аналізу демографічного потенціалу області, наголошуючи на тому, що для усіх адміністративних районів властива депопуляція міського й сільського населення, прискорився процес старіння та збільшилося навантаження на працездатне населення. С. О. Пугач досліджує міграцію населення Волинської області й звертає увагу на те, що міграційні процеси породжують багато соціально-економічних проблем: старіння та нестачу населення в сільській місцевості північних і центральних районів області, відносний надлишок трудових ресурсів північних та центральних районів області, перенаселення міст тощо. Г. С. Голуб вивчає рівень життя населення у Волинській області (рівень заробітної плати, зайнятість населення, умови життя тощо).

Мета дослідження – проаналізувати сучасний стан трудового потенціалу Волинській області та визначити напрями подолання негативних тенденцій у цій сфері. Відповідно до мети поставлено такі **завдання**:

- схарактеризувати трудовий потенціал Волинської області;
- проаналізувати рівень забезпеченості трудовими ресурсами Волинської області;
- виявити основні проблеми та перспективи раціонального використання трудового потенціалу області.

Матеріали та методи. Під час дослідження використовували матеріали Волинського обласного управління статистики, а також інформацію з наукових робіт М. В. Пустовіта, В. Ф. Грищенко, Л. Ю. Коваленка, Л. М. Черчик, Л. Г. Міроненка та ін. [1; 4–9]; застосовували загальнонауковий, статистично-математичний, порівняльно-географічний та інші методи.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Трудовий потенціал характеризується поєднанням кількісних і якісних показників. Про загальний рівень використання трудового потенціалу суспільства свідчить отримання національного доходу на душу населення, адже чим вищі його показники, тим краще суспільство використовує свій трудовий потенціал.

Ефективність використання трудового потенціалу характеризується сукупністю показників, що відображають динаміку чинників, які впливають на зростання національного доходу. У практиці державного менеджменту для оцінювання ефективності використання трудового потенціалу послугуються насамперед показниками ефективності використання праці. На практиці кількісна оцінка формування трудового потенціалу вимірюється зазвичай лише в частині таких складників, як стать, вік, рівень освіти, стан здоров'я. Тенденції зміни цих показників дають можливість спрогнозувати перспективи формування трудового потенціалу регіону [7].

Рівень використання трудового потенціалу розкриває система показників, що відображають: ступінь зайнятості працездатного населення в суспільному виробництві (питома вага зайнятих у суспільному виробництві), структуру зайнятості (співвідношення зайнятих у різних видах економічної діяльності), продуктивність суспільної праці. У процесі відтворення трудового потенціалу кінцевою

фазою є його використання. Під використанням трудового потенціалу розуміють ступінь (питому вагу) його залучення до суспільно корисної діяльності й ефективність застосування в економіці, тобто реалізовану трудову активність. Залучення трудового потенціалу до суспільно корисної праці значною мірою залежить від того, наскільки раціонально він розміщений і розподілений [3].

Таблиця 1

Динаміка зміни чисельності населення за 2009–2013 рр., тис. осіб*

Район і місто обласного підпорядкування	Рік				
	2009	2010	2011	2012	2013
Волинська область	1036,7	1037,1	1038,6	1040,0	1041,3
Володимир-Волинський	25,8	25,7	25,7	25,6	25,6
Горохівський	53,9	53,7	53,1	52,8	52,2
Іваничівський	33,2	32,9	32,7	32,6	32,4
Камінь-Каширський	62,3	62,5	62,9	63,1	63,7
Ківерцівський	64,1	63,9	63,9	63,1	63,7
Ковельський	40,8	40,7	40,5	40,5	40,4
Локачинський	23,2	23,0	22,9	22,7	22,5
Луцький	59,8	60,4	61,0	61,6	62,5
Любешівський	35,9	35,8	35,9	36,0	36,2
Любомльський	40,1	39,9	39,8	39,8	39,7
Маневицький	55,4	55,3	55,2	55,1	54,9
Ратнівський	51,5	51,7	51,7	51,9	52,3
Рожищенський	40,6	40,5	40,3	40,0	39,7
Старовижівський	31,2	30,9	30,9	30,7	30,6
Турійський	26,8	26,6	26,5	26,3	26,4
Шацький	17,2	17,1	17,1	17,0	16,9
м. Луцьк	210,8	211,8	213,1	214,7	216,1
м. Володимир-Волинський	38,8	38,8	38,8	38,9	39,0
м. Ковель	67,9	68,2	68,6	68,9	69,0
м. Нововолинськ	57,7	57,8	57,9	350,0	387,0

* Складено й розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Волинській області.

Чисельність населення Волинської області на 01.01.2014 р. становила 1041,3 тис. осіб (2,3 % населення України). Область – одна з небагатьох, у якій простежується тенденція зростання чисельності населення. Якщо 2009 р. чисельність населення становила 1036,7 тис. осіб, то 2013-го – 1041,3 тис. осіб. За п'ять років вона зросла на 4,6 тис. осіб (табл. 1). Станом на 01.01.2014 р. кількість народжених в області – 15 тис. осіб, а померлих – 14 тис. осіб. Проте, якщо брати до уваги райони Волинської області, то там можемо спостерігати не зовсім позитивну тенденцію. Чисельність населення зростає лише в Камінь-Каширському, Ківерцівському, Луцькому, Ратнівському, Любешівському районах. Якщо в Ківерцівському та Луцькому районах це пов'язано з тяжінням до обласного центру, то в Камінь-Каширському, Ратнівському, Любешівському районах таку тенденцію можна пояснити традиціями населення цієї території.

У Волинській області чисельність міського населення становить 543,7 тис. осіб (52,2 %), а сільського – 497,6 тис. осіб (47,8 %). Упродовж 2009–2013 рр. спостерігалася тенденція збільшення міського населення та зменшення сільського, що пов'язано з відсутністю працевлаштування на селі.

Ще одна проблема Волинської області – від'ємні показники міграції. На 2013 рік число вибулих становило 218 осіб. Щодо внутрішньої міграції, то найбільша кількість вибулих спостерігається в Ківерцівському (–260 осіб), Горохівському (–160 осіб), Іваничівському (–136 осіб), Маневицькому (–108 осіб), Ковельському (–102 особи) районах (табл. 2).

Частка економічно активного населення на 2013 р. становила 483,6 тис. осіб (64,8 % усього населення). В області простежується тенденція до зростання частки населення цієї категорії: 2010 р. – 63,6 %, 2011р. – 64,3 %, 2012 р. – 64,5 %. Число економічно активного населення серед осіб чоловічої статі (68,9 %) дещо вище, ніж серед осіб жіночої статі (61,0 %).

Таблиця 2

Міграційний рух населення Волинської області у 2013 р., осіб *

Район і місто обласного підпорядкування	Внутрішня міграція			Зовнішня міграція		
	число прибулих	число вибулих	приріст	число прибулих	число вибулих	приріст
Волинська область	11 883	11 883	–	5189	5407	–218
Володимир-Волинський	427	496	–69	142	111	31
Горохівський	537	697	–160	175	248	–73
Іваничівський	298	434	–136	158	186	–28
Камінь-Каширський	462	492	–30	305	299	6
Ківерцівський	620	880	–260	277	306	–29
Ковельський	469	571	–102	181	177	4
Локачинський	236	330	–94	58	88	–30
Луцький	1187	842	345	228	200	28
Любешівський	211	264	–53	164	229	–65
Любомльський	238	308	–70	145	176	–31
Маневіцький	532	640	–108	323	364	–41
Ратнівський	411	453	–42	226	285	–59
Рожищенський	279	358	–79	94	135	–41
Старовижівський	215	309	–94	96	154	–58
Турійський	399	423	–24	130	127	3
Шацький	93	143	–50	80	82	–2
м. Луцьк	2897	2606	291	1380	1190	190
м. Володимир-Волинський	925	606	319	308	284	24
м. Ковель	772	578	194	369	379	–10
м. Нововолинськ	675	453	222	350	387	–37

* Складено й розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Волинській області.

У Волинській області збільшується частка працевлаштованого населення за рахунок розширення масштабів підготовки та перепідготовки фахівців згідно з потребами ринку праці. Якщо 2010 р. кількість зайнятого населення становила 429,9 тис. осіб, то 2013-го – 442,8 тис. осіб (табл. 3). Проте кількість безробітних надалі залишається високою і становить 39,0 тис. осіб. Найбільше населення області задіяне в освіті – 24,6 %, у промисловості – 22,3 %, в охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги – 14,3 %, торгівлі – 7,1 %, у сільському господарстві – 3,6 %, будівництві – 2,7 %.

Таблиця 3

Зайнятість населення і рівень безробіття у Волинській області у 2009–2013 рр.*

Показник	Рік				
	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість зайнятих, тис. осіб	429,9	428,0	433,6	433,6	442,8
Кількість безробітних (за методологією МОП), тис. осіб	41,9	44,5	40,5	40,5	39,0
Рівень безробіття (за методологією МОП), %	8,9	9,4	8,5	8,5	8,1
Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників, грн	591,0	1427,0	1692,0	1692,0	2339,0

* Складено й розраховано за матеріалами Головного управління статистики у Волинській області.

Пропозиція робочої сили у вісім разів перевищує потребу в ній. За сприяння служби зайнятості 2013 р. було працевлаштовано 7,8 тис. безробітних, або 28,2 % їх загальної кількості. Найбільша частка працевлаштованих – у Локачинському (38,6 %), Луцькому (35,2 %), Шацькому (33,5 %), Володимир-Волинському (32,7 %) районах, значно менша – у Любешівському (19,0 %) та Ковельському (23,1 %) районах.

Проблема раціонального використання трудового потенціалу стосується не лише Волинської області, а й України загалом. Тому є потреба у виробленні механізмів формування трудового потенціалу регіону. Розв'язання цього складного питання потрібно починати з демографічної політики, а саме у сфері доходів, інвестицій, податків, міграції тощо [8].

Отже, основні напрями підвищення якості трудового потенціалу регіону:

- задоволення потреб регіону в працівниках певних професій і кваліфікацій, що відповідають вимогам структурних змін в економіці та технічному рівню виробництва;
- підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації наявної робочої сили у зв'язку з її перерозподілом між галузями та підприємствами;
- підготовка працівників за новими перспективними професіями;
- розроблення державних навчальних стандартів, збереження якості професійної освіти, що відповідає вимогам розвитку економіки;
- надання всім громадянам однакових можливостей у виборі та отриманні професій;
- сприяння трудовій активності населення, розвитку підприємництва та різних форм самозайнятості;
- виховання працівників нового типу, конкурентоспроможних на ринку праці [6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз трудового потенціалу показав, що у Волинській області розширюються масштаби підготовки та перепідготовки фахівців згідно з потребами ринку праці; зростає зайнятість у сучасних сферах; скорочується безробіття; демографічна ситуація покращується; знижуються негативні тенденції і демографічного, і соціально-економічного характеру; зростає кількість фахівців із вищою освітою. Підвищення якості потенціалу трудових ресурсів регіону зумовлено попитом на ринку праці на більш висококваліфікованих спеціалістів.

Нині трудовий потенціал регіону використовується недостатньо повно та неефективно, особливо в сільській місцевості. Перспективи подальших досліджень із цієї проблематики полягають у докладнішому вивченні трудового потенціалу та виявленні нових методик для його оцінки.

Джерела та література

1. Грищенко В. Ф. Економічна оцінка трудового потенціалу території з урахуванням екологічного фактора в контексті інноваційного розвитку / В. Ф. Грищенко, Л. Ю. Коваленко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 2. – С. 231–237.
2. Клиновий Д. В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України / Д. В. Клиновий, Т. В. Пєпа. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 728 с.
3. Лич В. М. Трудовий потенціал: теорія та практика відтворення / В. М. Лич. – К. : Наук. світ, 2003. – 313 с.
4. Міронова Л. Г. Оцінювання нереалізованого трудового потенціалу регіонів України / Л. Г. Міронова, О. І. Макаренко // Економічні науки. – 2014. – № 6. – С. 252–254.
5. Перепелюкова О. В. Проблеми підвищення ефективності використання трудового потенціалу регіону / О. В. Перепелюкова // Економічні науки. – 2011. – № 3. – С. 125–130.
6. Рубан В. М. Визначення трудового потенціалу в контексті сучасних світових економічних трансформацій / В. М. Рубан, М. В. Пустовіт // Теорія і практика управління. – 2009. – № 6. – С. 78–83.
7. Салтан М. П. Трудовий потенціал регіону: зміст і значення в умовах транзитивної економіки / М. П. Салтан // Вісн. Вінниц. держ. аграр. ун-ту. – 2011. – № 6. – С. 214–244.
8. Черчик Л. М. Коефіцієнтна методика оцінки трудового потенціалу регіону / Л. М. Черчик // Вісн. Нац. ун-ту водного госп-ва та природокористування. – 2012. – № 12. – С. 77–85.
9. Черчик Л. М. Чинники формування трудового потенціалу регіону / Л. М. Черчик // Вісн. Нац. ун-ту водного госп-ва та природокористування. – 2012. – № 4. – С. 257–264.

Потапова Алла, Гоць Оксана. Характеристика трудового потенціала Волинської області. Раскрыта сущность понятий «трудовой потенциал», «трудовой потенциал региона». Охарактеризованы качественные и количественные показатели трудового потенциала региона. Исследован вклад отечественных и зарубежных ученых относительно определения данных понятий. Обобщены научные подходы и научно-методические основы изучения трудового потенциала региона. Рассмотрены особенности обеспечения трудовыми ресурсами Волинской области в целом и ее отдельных регионов. Проанализированы тенденции изменения трудового потенциала области за 2009–2014 гг. Выявлены проблемы рационального использования трудового потенциала области и пути преодоления данных проблем. Предложены меры по наращиванию трудового потенциала Волинской области и намечены пути дальнейшего исследования этого понятия.

Ключевые слова: регион, трудовой потенциал, трудовые ресурсы, население, трудоспособное население.

Potapova Alla, Hots Oksana. Characteristics of the Working Potential in the Volyn Region. The essence of the concepts of «working potential» and «working potential of the region» has revealed. Qualitative and quantitative indicators of working potential of the region have characterized. The contribution of domestic and foreign scholars on

the definition of these concepts has investigated. The scientific approaches and methodological foundations for the study of working potential of the region have generalised. Providing features of working resources in Volyn region as a whole and its separate regions have examined. During 2009–2014 trends in working potential of the region have analyzed. The problems of rational use of working potential of the region, and the ways of overcoming these problems have detected. The measures for increasing the working potential in the Volyn region have proposed and the ways of further investigation of this concept have outlined.

Key words: region, working potential, working resources, population, able-bodied population.

Стаття надійшла до редколегії
28.10.2014 р.

УДК 911.3

Ірина Гудзеляк
Андрій Гудзеляк

Приватний сектор і розвиток підприємництва в Україні

Розглянуто процес формування приватного сектора економіки України та особливості розвитку підприємницької діяльності. Показано розподіл об'єктів за формами власності в різних сферах економіки. Розкрито місце приватного сектора в економіці України. Відображено динаміку кількості приватних підприємств, установ, організацій і фермерських господарств; здійснено просторовий аналіз розміщення приватних суб'єктів господарювання. У розрізі різних видів економічної діяльності проаналізовано основні структурні показники діяльності суб'єктів підприємництва, у тім числі кількість суб'єктів господарювання, кількість зайнятих працівників, обсяг реалізованої продукції. Проведено просторовий аналіз діяльності суб'єктів підприємництва. Визначено головні проблеми розвитку приватного сектора в Україні.

Ключові слова: підприємництво, приватний сектор, приватизація, приватна власність, суб'єкти підприємництва.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дослідження приватного сектора економіки актуальне впродовж всієї історії його існування в сучасній незалежній Україні. Історія економічного розвитку розвинених країн світу доводить, що приватний сектор справляє суттєвий вплив на прискорення трансформаційних процесів при зміні моделі економічної системи, на економічне зростання країни, сприяє розширенню господарських зв'язків, зменшує соціальну напругу в суспільстві завдяки ефективній зайнятості населення. Однак розвиток приватного сектора великою мірою залежить від багатьох чинників зовнішнього і внутрішнього характеру, а вони в 45-мільйонній країні в просторово-неоднорідних соціально-економічних умовах певною мірою специфічні.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Суспільно-географічні аспекти трансформаційних процесів в економіці України, у тім числі формування приватного сектора економіки, досліджували О. В. Гладкий, В. І. Захарченко, С. І. Ішук, К. В. Мезенцев, Я. Б. Олійник. В економічній науці сьогодні дискусії точаться переважно довкола приватизації й альтернативних шляхів переходу державної власності в приватну. Передусім варто назвати таких вчених: Б. Д. Гаврилишин, А. С. Гальчинский, В. М. Геєць, Б. М. Данилишин, В. Т. Лановий, О. Й. Пасхавер, М. В. Чечетов, А. А. Чухно. Окремі аспекти розвитку приватного сектора вивчали львівські економісти: І. О. Бочан, С. А. Давимука, С. Злупко, І. Михасюк, П. І. Островерх, С. Реверчук, І. О. Тивончук.

Мета статті – дослідити сучасні особливості та проблеми функціонування приватного підприємництва в Україні. Відповідно до поставленої мети розв'язували такі **завдання**: проаналізувати тенденції становлення приватного сектора в ринковій економіці України; визначити місце й роль приватного сектора в економічному розвитку країни; показати просторові відмінності рівня розвитку та особливостей функціонування підприємництва.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Законом України «Про власність» (1991) було визначено три форми власності: приватну, колективну, державну.